

ЕСТЕТИЧНЕ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Актуальність теми дослідження зумовлена потребами практики, насамперед, пошуком підвищення ролі естетичного в житті суспільства, його ролі в активізації творчої енергії народу. До естетичного з однаковою надією на успіх апелюють наука і релігія, мистецтво і мораль, економіка й політика, теорія і практика. Історія філософської думки, в межах якої розвивається теорія естетичного – естетика, розглядає його як почуття і відношення, цінність та ідеал, специфічний вид діяльності.

Дослідницький інтерес до проблеми естетичного як соціального феномена продиктований і його місцем та роллю в житті сучасного суспільства й особистості в умовах глобалізації та інформаційної революції. Суттєве зниження значення естетичного практично у всіх сферах життєдіяльності людини, його поступове сходження з арени активної соціальної дії та переміщення на периферію суспільного життя, втрата до нього відчутної громадянської уваги – такі реалії кінця ХХ – початку ХХІ століття. Ця негативна тенденція в Україні за часом співпала з початком модернізаційних процесів. Цей вплив розмиває фундаментальні засади людської соціальності: добра і справедливості, істини і правди, віри, надії і любові. Це руйнація гуманізму і людяності.

Підтримка естетичного, його розвиток і реалізація у всіх сферах суспільного життя людини є соціальним завданням і адекватною відповіддю цивілізаційним викликам сучасності. Актуальність дослідження також зумовлена духовними процесами, що відбувається в Україні, значенням естетичного для українського соціуму, людини і культури. Українська культура, маючи давню історію і духовні традиції, завжди вирізнялась глибоким естетичним компонентом.

Актуальність теми також зумовлена духовними процесами, що відбуваються в Україні, значенням естетичного для українського соціуму, людини і культури. Українська культура, маючи давню історію й духовні традиції, завжди вирізнялась глибоким естетичним компонентом. Ще з часів Київської Русі вона чарувала світ естетизмом золотих виробів, філософічністю іконопису, неповторною красою архітектурних рішень, зокрема, монастирських комплексів, церковних споруд. Однак, мало що з минулих

культурних надбань збереглося і дісталось у спадок нинішнім поколінням. Естетичне, краса, творчість у драматичні періоди історії України були відсунуті на задній план суспільного життя. Але вони не тільки не зникли з історії, а й продовжували власний розвиток. Звільнення естетичного від різноманітних історичних форм відчуження є соціальною проблемою, спів розмірною з відродженням людини та культури, розбудовою незалежної державності, становленням громадянського суспільства, його економічної, політичної та соціальної складової.

Вважається, що проблема естетичного на філософському небосхилі з'явилася у ХУІІІ столітті. Разом з тим, естетичне як прекрасне, збуджувало філософські пошуки з тих далеких часів, коли філософія виокремилась як особлива форма духовно – практичного освоєння світу. Краса і прекрасне у буквальному розумінні пронизує мудрі настанови тисячолітніх культур, давньоіндійські і давньокитайські філософські вчення, роздуми єгипетських жерців, повчання та настанови мандрівних мислителів, безсмертні тексти творців античної та батьків – засновників релігійної філософії. Враховуючи загальний контекст філософського аналізу проблеми естетичного, можна виокремити наступні напрями:

історико-філософський аналіз проблеми естетичного представлений іменами таких мислителів, як Платон, Аристотель, Тома Аквінський, Франческо Петрарка, Леонардо да Вінчі, представники епохи Просвітництва, Реформації, німецької класичної філософії, зокрема, Кант, Шеллінг і Гегель. У російській та українській філософській думці ХХ століття цей аспект проблеми естетичного ґрунтовно проаналізовано такими філософами, як В. Асмус, М. Бахтін, О. Бенеш, В. Бичков, Г. Волинка, В. Личковах, А. Лосев, Н. Мозгова, І. Кронберг, М. Овсянніков, М. Попович, З. Смирнова, Н. Самсонов, В. Татаркевич та інші;

культурологічний аналіз естетичного, здійснений такими представниками історичної та сучасної культурології, як М. Каган, Х. Ортега – і – Гассет, Л. Столович, Т. Гуменюк, І. Бондаревська, Н. Маньковська та інші;

власне естетичний (з позицій естетики як науки) аналіз проблеми представлений публікаціями таких відомих естетиків, як Т. Адорно, М. Бахтін, Е. Берк, М. Гончаренко, П. Гайдено, К. Станіславський;

особливий пласт дослідження естетичного складають роботи, присвячені його реалізації в мистецтві: Ш. Бодлер, М. Бровко, В. Вакенродер, П. Валері, Г. Гадамер, Р. Дж. Колінгвуд, Ю. Лотман, У. Хогарт, В. Панченко;

в останні роки актуалізувався соціологічний аналіз естетичного: Г. Гадамер, П. Сакулін, О. Лармін, С Раппопорт;

гносеологічний підхід до проблем естетичного представлений в працях Ю. Борєва, В. Набокова, Л. Фейнберга та інших;

досить ґрунтовно з точки зору обсягу матеріалу, імен та публікацій представлено нині й такий напрям, як психологія естетичного, зокрема, М. Арнаутов, Л. Виготський, Л. Левчук, С. Балей, А. Халецький та ін. У даних працях здебільшого аналізуються окремі фрагменти цієї широкої теми.

Незважаючи на значний обсяг публікацій, проблема естетичного залишається актуальною і невичерпною, як саме життя, в якому воно формується і функціонує. Проблема естетичного належить до «вічних» філософських проблем, а тому потребує до себе надзвичайної уваги на кожному новому повороті у розвитку людської цивілізації. Незважаючи на те, що цією проблемою займалися такі відомі вчені, як А. Лосев, М. Каган, Л. Левчук, А. Канарський, М. Лившиць та багато інших дослідників, сьогодні вимагає продовження філософської рефлексії, «повертаючи» проблему новими ракурсами та створюючи нові її контексти. Сучасна техніка – технологічна цивілізація «вимиває» естетичне з культури; людина ж, яка утверджує себе як особистість, намагається протистояти цьому всіма доступними їй засобами. Як ж ці засоби, що може протиставити людина руйнівній стихії технократизму, інакше кажучи, яка роль естетичного в умовах сучасного антропологічного імперативу? Саме це – стрижень проблеми, яка визначає дослідницькі обрії. Потреба в аналізі естетичного не тільки не зменшується, але й, навпаки – стає нагальною. Особливої актуальності нині набуває соціальний аспект розуміння естетичного. Такі проблеми, як історична генеза естетичного в соціумі і культурі, уявлення про нього як про ідеал і реальний зміст втілення в полотно культури, зміна контурів естетичного в залежності від типу історично сформованих форм суспільного виробництва, образу життя тощо, місце і роль естетичного в умовах трансформаційних процесів, глобалізації та інформаційної революції і низка інших питань зумовлюють наше звернення до цієї проблематики.

Естетичне переживання є вихідним пунктом побудови естетичної картини світу і вищою точкою її сприйняття. Наступним складником естетичного є естетичний досвід як сукупність неутилітарних інтуїтивно – дійових відносин суб'єкта до реальності, що мають споглядальний характер. Естетичний досвід допомагає людині усвідомити своє місце в Універсумі, відчути себе органічною

частиною природи, такою, що не зливається з нею, а має свою особистісну самобутність у загальній структурі буття.

Важливим компонентом естетичного є естетична культура – сукупність процесів, технологій, інститутів, практик, поведінки, світосприйняття, текстів, що так чи інакше відносяться до актуалізації, реалізації, фіксації естетичного досвіду людства певного етапу культурно – історичного буття або окремої людини. Найбільш повне втілення естетична культура отримує в художній культурі свого часу, тим не менше її аура охоплює практично всі основні сфери життя, особливо творчої діяльності людини. Тому історична класифікація естетичної культури фактично співпадає з класифікацією історії мистецтва, але охоплює більш широке коло явищ культури і практичного досвіду людини, ніж мистецтвознавство.

Практично все буття людини в культурі, її діяльність пронизані естетичними інтуїціями. Однак, естетичні відносини зосереджені у сфері мистецтва, де естетичне функціонує у вигляді художнього, художності, художньої форми. Естетичне практично охоплює тією чи іншою мірою всі феномени культури, більше того, естетичний початок пронизує всю цивілізацію, тобто супроводжує фактично будь – яку діяльність людини.

Філософське усвідомлення естетичного (як прекрасного) аналізується ще в античній культурі. Це унікальне явище спричинило появу та небувалий розквіт духовних цінностей і стало одним із найбільш розвинених систем стародавнього світу, збагатило культурну творчість наступних поколінь, міцно увійшла в життя народів Середземномор'я та Європи. Як зазначають дослідники (В. Асмус, А. Лосев та ін.), антична культура є космологічною. Космос в ній протистоїть Хаосу своєю досконалістю, упорядкованістю та красою.

В епоху Середньовіччя художник розглядається як посередник між божественним Логосом і людьми. Особлива увага приділяється релігійному змістові образотворчих мистецтв, що наділяються такими основними функціями, як просвіта неписьменних, увічнення історичних подій, естетизація культових споруд (інкрустація храмів, розписи, вітражі, декоративно – прикладне мистецтво).

Соціальні та ідейні передумови доби Ренесансу детерміновані запереченням тотального контролю церкви й самої релігії, в яких естетичне виступає формою протесту проти старого соціального порядку і консервативних ідей та виразу нової соціальної та ідеологічної суті. Запозичена

у античності ідея універсальної творчої людини, що розумілась як гармонія душі й тіла, суспільного та індивідуального, доповнюється гармонією всіх проявів тілесної та духовної культури, але їх гармонізація покладається на Бога. Криза естетичного ідеалу Ренесансу породила ще один соціальний феномен – утопію, що вміщує в собі соціально – естетичні шукання попередніх епох.

Феномен естетичного у філософії і культурі Просвітництва аналізує зміст парадигми естетичного, що склалась в епоху беззастережної віри у силу людського розуму, критики релігійного марення, надії на досягнення гармонії в ідеалах Свободи, Рівності, Братерства й Миру. Митці Просвітництва відкрили сучасність як естетично рівноправну з міфологією та історією сферу зображення, що спричинило народження нового жанру соціально – психологічного роману. Мистецтво ХУІІІ ст. стало своєрідною енциклопедією різних стильових форм: новий класицизм, що утверджував переваги обов'язку над відчуттям, рококо, сентименталізм, натуралізм, які охопили всі мистецькі жанри.

Осмислення естетичного у філософії і культурі постмодернізму, як іманентного життєвому світу особистості в усій його багатогранності, відображає сучасний стан людини у світі та пошук нею власної духовності, осягнення людського буття, хаотичного світу у його можливих вимірах. Естетичне, будучи чинником комунікації, поєднує як по горизонталі – через діалог різних культур, долає перешкоди на шляху міжособистісної комунікації, так і по вертикалі – через всю історію естетичного самовизначення людства. «Мова» естетичного виступає як шлях до подолання ізольованості та закритості особистісних світів, як здатність сприйняття іншого, як можливість поліфонічного діалогу.

Отже, проблема естетичного належить до найцікавіших і, одночасно, найскладніших філософських проблем, які намагались вирішити представники мислячої еліти людства. Естетичне є феноменом багатоманітним і все проникаючим, локалізується у виробництві і побуті, у сфері дозвілля і відпочинку. Воно виявляється через естетичні почуття, переживання, оцінки, смаки, норми, ідеали, існує як естетична свідомість і естетичне відношення, естетичне виховання. Концентрованим виразом естетичного є мистецтво, яке дарує людям почуття прекрасного, формує ціннісний світ, спонукає до творчості «за законами краси».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адорно Т. Теорія естетики. – К., 2002. – 318 с.
2. Гюго В. Мистецтво і народ – К., 1985. – с.109.
3. Кант И. Сочинения: В 6 т. – М., 1964. – Т. 5.
4. Личковах В. А. Леверкюніська душа авангарду / Філософська і соціологічна думка. – 1992. - №9.
5. Лотман Ю. М. Об искусстве. – СПб., 1998.
6. Лук А. Н. Психология творчества. – М., 1978.
7. Оніщенко О. І. Художня творчість у контексті гуманітарного знання. – К., 2001.